

Oponentský posudok na habilitačnú prácu Ing. Mariána Tótha, PhD

Štrukturálne zmeny a systematické riziko v poľnohospodárstve v Slovenskej republike po roku 2004

Rezort poľnohospodárstva a výroby potravín je už mnoho rokov predmetom praktických, odborných ale aj vysoko sofistikovaných diskusií a analýz. Celosvetovo je jeho situácia sledovaná a hodnotená hlavne z hľadiska jeho potenciálu zabezpečiť potrebnú mieru potravinovej bezpečnosti pre všetkých obyvateľov sveta, osobitne však pre krytie akútnych potrieb obyvateľov krajín tretieho sveta, resp. krajín nízkopríjmového spektra. Napriek opakovaným mobilizačným vyhláseniam a záväzkom priemyselne vyspelých krajín sveta je riešenie tejto situácie stále v nedohľadne. Príčin, ktoré sú spájané s touto situáciou je mnoho a zodpovednosť nesú tak krajiny tretieho sveta, ako aj priemyselne a agrárne vysoko vyspelé a marketingovo úspešné krajiny.

Je pozoruhodné, že tak ako sa dlhodobo a málo úspešne rieši problematika nedostatku potravín a zvyšovanie potenciálu agrárneho rezortu v rozvojových krajín, súbežne s tým sa rieši, taktiež málo úspešne regulácia agrárneho sektora v podmienkach vyspelého trhu Európskej únie s opačným cieľom – tlmíť produkčný potenciál rezortu, so snahou o maximálne zachovávanie jeho krajino tvorných funkcií. Ako ukazuje aj odborná a vedecká literatúra, takéto ciele a snahy už dlhú dobu narážajú na heterogenitu ekonomických, produkčných, marketingových a spoločenských záujmov jednotlivých krajín. Diferencované pôdno-klimatické podmienky a historický vývoj spôsobujú, že hľadania všeobecne akceptovaných nástrojov agrárnej politiky je skôr želaním, než reálne očakávaným východiskom aj pre súčasne kolom rokovanií o rámcoch spoločnej poľnohospodárskej politiky Európskej únie pre nasledujúce rozpočtové obdobie. Viaceré členské krajiny vyjadrujú svoju zásadnú nespokojnosť so systémom politík a konkrétnych nástrojov, ktoré sa pre tieto ciele využívajú a hlavne pre tie, ktoré sa uvažujú pre budúcnosť. Príkladom sú súčasne diskutované návrhy na zásadné zmeny v rozdeľovaní dotačných podpôr pre podnikateľské subjekty v agrárnom rezorte. Tieto už dlhšiu dobu vyvolávajú vlnu nespokojných reakcií a protichodných stanovísk. Pri pozornejšom sledovaní tejto problematiky sú rozdielne stanoviská zainteresovaných producentov z jednotlivých krajín Únie vcelku pochopiteľné. Ako však ukazuje predkladaná habilitačná práca Ing. Mariána Tótha, PhD.

Štrukturálne zmeny a systematické riziko v poľnohospodárstve v Slovenskej republike po roku 2004

rozdielne názory na hodnotenie nástrojov dotačnej politiky sú evidentné nielen medzi členskými krajinami, ale sú zrejmé aj v rámci jednotlivých krajín a taktiež aj medzi podnikateľskými subjektmi s odlišnou legislatívnou štruktúrou, alebo veľkostnou triedou v rámci jednotlivých krajín. Ako uvádza autor práce, tieto rozdielne pohľady majú svoje historické súvislosti a ich prekonávanie nie je jednoduché. Habilitant sa osobitne sústreďuje na problematiku štrukturálnych zmien v rezorte, osobitne sleduje zmeny veľkosti poľnohospodárskych podnikov, zmeny v ich organizačnej a riadiacej štruktúre, ako aj zmeny v ich výrobnjej a trhovej orientácii. Následne skúma dopady a efekty predmetných zmien na ekonomické parametre podnikov. Na základe reprezentatívnych údajov za vybraný súbor podnikov sleduje a hodnotí vývoj ich rentability a rizikovosti.

Hlavným cieľom habilitačnej práce je podľa autora „...zhodnotenie štrukturálnych zmien a rizikovosti poľnohospodárskej prvovýroby na Slovensku po roku 2004...“, teda za obdobie kedy sa uplatňuje na Slovensku Spoločná poľnohospodárska politika EÚ. Doplňujúce čiastkové ciele boli zamerané na kvantifikáciu rentability a systematického rizika podnikania v prostredí veľkých fariem. Mimoriadne aktuálny a významný tretí cieľ bol orientovaný na hodnotenie možných dopadov zmien SPP stropovaním objemu podpory na veľké farmy.

Pri hodnotení rizika sa v cieľoch práce neuvažuje a neanalyzuje situácia malých farmárov. Vzhľadom na rastúci počet týchto subjektov je namieste otázka, či je to v dôsledku nedostatku štatistických údajov, prípadne či sa robia opatrenia na zlepšenie tejto situácie.

Metodika práce poskytuje základné informácie o informačných zdrojoch využívaných autorom, ktorými sú IL MPRV SR. Predmetom sledovania a analýzy bol súbor 479 podnikov, z ktorých bolo 303 družstiev a 176 obchodných spoločností. Z textu nie je zrejmé, akým spôsobom boli tieto podniky selektované a preto by bolo vhodné k tomu zaujať v diskusii stanovisko. Štatistické údaje za tieto podniky boli spracovávané za roky 2000, 2003, 2007 2011, čo znamená že sa analyzujú údaje s dosť veľkým časovým oneskorením. Bolo by taktiež vhodné zdôvodniť, či a nakoľko sú údaje za uvedené obdobie preukazne využiteľné pre hodnotenie súčasného stavu štruktúry a rizikovosti podnikov v agrozozorte, prípadne nakoľko je možné z výsledkov ich štatistického spracovanie odvodzovať časovo relevantné závery.

V práci sa uvádzajú viaceré ukazovatele a prehľady o ekonomických výsledkoch podnikov a o ich organizačnej štruktúre za rôzne časové obdobia – Tab. 2, str. 50, Tab. 3. Str. 52, Tab. 7., str. 56, Tab.14, str. 62, Obr. 3, str. 63, Tab. 21, Tab. 22, str. 77. Predpokladám, že autor bol nútený pracovať s údajmi, ktoré boli dostupné. Tieto skutočnosti by však bolo vhodné v práci vysvetliť a zdôvodniť. Bolo by neakceptovateľné komparovať a hodnotiť časovo nekonzistentné údaje.

Vo vlastnej práci autor postupne uvádza výsledky hodnotenia zmien v štruktúre poľnohospodárskych podnikov, v dosahovanej úrovni produkcie, vo vybraných ekonomických ukazovateľoch, v dynamike pracovných síl a v záverečnej časti sa venuje analýze dopadov uvažovaných zmien nástrojom tzv. „stropovania“ priamych platieb pre veľké farmy.

Evidentný je nárast počtu poľnohospodárskych podnikov, pričom je však potrebné zdôrazniť, že sa jedná predovšetkým o malé farmy s výmerou do 5 ha PP. Dominancia veľkých fariem s výmerou nad 500 ha pretrváva a tým sa prakticky udržiava aj pomer obhospodarovanej PP veľkými a malými farmami. Za užitočné považujem poukázanie na vysokú mieru koncentrácie priamych platieb zo zdrojov EÚ v prospech veľkých fariem, pričom na jednu farmu vo výmere nad 500 ha pripadá až 60 % priamych platieb. Týmto ukazovateľom sa SR spolu s ČR zaraďuje na čelo rebríčka krajín-recipientov v rámci celej EÚ v štruktúre dotácií pre podniky v tejto veľkostnej skupine. Celkom prirodzene sa na tomto mieste vynára otázka o rozsahu, prípadne o pôsobení efektu „ekonómie z rozsahu“. Taktiež by bolo vhodné podrobnejšie analyzovať štruktúru produkcie veľkých fariem, z hľadiska zabezpečovania domáceho potravinového trhu netechnickými plodinami. Z údajov Tab. 6 možno totiž dedukovať, že práve veľký producenti výrazne participujú na pestovaní plodín, ktoré im umožňujú nasadzovanie modernej technológie a tým aj znižovanie nákladovosti výroby, osobitne však cestou znižovanie pracovných nákladov a v konečnom dôsledku znižovaním zamestnanosti.

Evidentný je aj pokles rozsahu „malého poľnohospodárstva“ – pestovania ovocia a zeleniny a výrazne štrukturálne zmeny zaznamenáva aj živočíšna výroba a to takmer vo všetkých segmentoch.

Oceňujem zaradenie informácií v Tabuľke 14, ako aj Obrázok 3. Ako uvádza autor, zamestnanosť na 100 ha PP na Slovensku je iba 2.7 AWU, zatiaľ čo napríklad Nemecko dosahuje 3,1, Česko 3, Poľsko 13,3 a Maďarsko 9,3 AWU. Tie ukazovatele by však nemali ostať iba štatistickým zistením, ale predovšetkým podnetom pre ďalšiu diskusiu ohľadne dotačnej politiky EÚ a jej mimoprodukčných funkciách. Obsah

uvádzaných ukazovateľov by si zaslúžil podstatne bohatšiu interpretáciu a diskusiu než poskytuje táto časť práce.

Pri skúmaní vplyvu SPP na trhovú aktivitu veľkých fariem v SR habilitant sleduje časový vývoj ukazovateľov TA1 a TA. Ich význam a gnozeologické funkcie sú jednoznačné a preto oceňujem ich zaradenie do metodického inštrumentária. Vzhľadom na relatívne malý časový rozsah analyzovaného obdobia upozorňujem na opatrnosť pri interpretácii získaných štatistických ukazovateľov.

Za mimoriadne aktuálnu a obsahovo cennú považujem kapitolu 5, v ktorej autor analyzuje odhadovaný vplyv zmien v nástrojoch SPP na trhovú aktivitu veľkých fariem v SR. Z výsledkov tejto časti habilitačnej práce odporúčam zaujať stanovisko k interpretácii vývoja rozdielnych výsledkov v rozsahu trhovej aktivity medzi skupinami družstiev a obchodných spoločností, str. 68.

V kapitole 6 habilitant prezentuje výsledky analýzy vývoja rentability a a systematického rizika podnikania veľkých fariem v rámci SR. Osobitne sleduje družstvá a obchodné spoločnosti, ale aj farmy v členení podľa prevažujúceho charakteru výrobnnej orientácie (RV, resp. ŽV). Jeho závery ohľadne vývoja rentability a rizikovosti u všetkých sledovaných kategórií ponúkajú dôležité informácie pre následné úvahy o možných, rôznych, dopadoch zmenenej dotačnej politiky, osobitne však „stropovania“ na vývoj týchto ukazovateľov na strane recipientov.

Z výsledkov kapitoly 7 je evidentné, že „stropovanie“ priamych platieb v členských krajinách EÚ by malo rôzne dopady na poberateľov dotácií. V rámci Slovenska, kde až 94% priamych platieb poberá 20% veľkých fariem by tento dopad bol výraznejší, ale iba v relatívne malom počte beneficentov. Priamy efekt dopadu na poberateľov nie je v práci presnejšie odhadnutý a preto odporúčam zaradiť túto problematiku do diskusie v rámci obhajoby habilitačnej práce.

Formulácia, ale aj interpretácia niektorých hypotéz by si žiadala viac pozornosti. Napríklad na str. 82 sa uvádzajú ako potvrdené hypotézy H2 a H3. Domnievam sa, že vykonané analýzy nie sú priamym štatistickým potvrdením predmetného záveru. Navyše, podstatná otázka by mala byť orientovaná na identifikáciu zdrojov nižšej rentability poľnohospodárskych družstiev. Analogicky by si zaslúžila viac pozornosti formulácia aj interpretácia druhej hypotézy.

Závery.

Predkladaná habilitačná práca Ing. Mariána Tótha, PhD. Je časovo aj obsahovo aktuálna. Jej význam zvyšujú aj súčasne prebiehajúce diskusie na pôde EÚ o možných zmenách v systéme priamych platieb SPP.

Práca predstavuje ucelený vedecko-výskumný projekt analýzy a hodnotenia štrukturálnych zmien a systematického rizika v poľnohospodárstve SR po roku 2004. Autor využíva knižne aj časopisecky publikované výstupy, ako aj overené disponibilné informačné zdroje. Výsledky, ktoré prezentuje sú nielen zaujímavé, ale podľa môjho názoru by bolo potrebné jeho zistenia a závery brať predovšetkým ako upozornenie a apel na potrebu dôslednejšieho hodnotenia významu a reálneho ekonomického efektu dotačných prostriedkov v podmienkach slovenských poľnohospodárskych podnikov.

Svojou habilitačnou prácou dokumentoval svoj vysoký vedecko-výskumný, ale aj pedagogický potenciál a schopnosť získať poznatky odovzdávať študentom a tým aj oprávnenie, aby mu bol po úspešnej obhajobe udelený vedecko-pedagogický titul

Docent.

Prof. Ladislav Kabát

17. 6. 2018